

Bu Proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

TR2009/0135.01-04-169

BAĞIMSIZLIĞIMA YOL VERİN PROJESİ YAYA BECERİLERİ ÖĞRETİMİ UYGULAMA REHBERİ

Proje No : TR2009/0135.01-04/169 Bu Proje, Tohum Türkiye Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı tarafından, Zihinsel Yetersiz Çocukların Yetiştirme ve Koruma Vakfı (ZİÇEV) ortaklığıyla yürütülmektedir.

Bu yayın Avrupa Birliği'nin yardımıyla hazırlanmıştır. Bu yayının içeriğinden yalnızca hazırlayan Tohum Otizm Vakfı ve ortağı olan ZİÇEV sorumlu olup, herhangi bir şekilde AB'nin görüşlerini yansıttığı şeklinde yorumlanamaz.

İÇİNDEKİLER

AÇIKLAMA.....	4
KISALTMALAR.....	5
1. GİRİŞ	6
1.1 TOHUM TÜRKİYE OTİZM ERKEN TANI VE EĞİTİM VAKFI	6
1.2 ZİHİNSEL YETERSİZ ÇOCUKLARI YETİŞTİRME VE KORUMA VAKFI (ZİÇEV)	8
1.3 PROGRAM HAKKINDA.....	10
1.4 PROJE HAKKINDA	11
2. BAĞIMSIZLIĞIMA YOL VERİN.....	16
3. GELİŞİMSEL YETERSİZLİĞİ OLAN ÇOCUKLARIN EĞİTİMİNDE UYGULAMALI DAVRANIŞ ANALİZİ (UDA).....	18
4. TEMEL YAYA BECERİLERİNİN ÖĞRETİMİ.....	19
5. ÖĞRENME ORTAMININ HAZIRLANMASI.....	20
5.1 ÖĞRETİM İÇİN UYGUN YER SEÇİLMESİ.....	20
5.2 ÖĞRETİM SIRASINDA KULLANILACAK MATERYALLERİN SEÇİMİ.....	21
6. ÖĞRETİMİN YOĞUNLUĞU.....	22
7. DAVRANIŞSAL AMAÇ YAZMA.....	23

8. VERİLERİN TOPLANMASI VE ANALİZİ (DAVRANIŞIN ÖLÇÜMÜ)	24
8.1 KONTROLLÜ OLAY KAYDI.....	24
8.2 KONTROLLÜ OLAY KAYDI TEKNİĞİNİ KULLANMAK İÇİN GEREKLİ ARAÇ-GEREÇLER.....	24
8.3 NASIL VE NE SIKLIKLA VERİ TOPLAMAK GEREKİR?.....	27
8.4 BAŞLAMA DÜZEYİ VERİSİ TOPLAMA.....	27
8.5 VERİLERİN ANALİZİ.....	27
8.6 GRAFİK.....	28
8.6.1 X EKSENİ:.....	28
8.6.2 Y EKSENİ:.....	28
8.6.3 ORJİN:.....	28
8.6.4 VERİ NOKTALARI:.....	28
8.6.5 VERİ YOLU:.....	29
8.6.6 EVRE DEĞİŞİM ÇİZGİSİ:.....	29
8.7 GRAFİĞİ YORUMLAMA.....	30
9. ÖĞRETİMİ PLANLAMA VE YÜRÜTME	32
9.1. PEKİŞTİRME.....	32
9.1.1. PEKİŞTİREÇ.....	32
9.1.2. PEKİŞTİREÇ TÜRLERİ.....	32
9.1.3. ÖĞRENCİNİZ İÇİN ETKİLİ PEKİŞTİREÇ NASIL BELİRLEYEBİLİRSİNİZ?.....	33
9.1.4. PEKİŞTİREÇİN NE SIKLIKLA VE NASIL SUNULACAĞINI BELİRLEYİN.....	33
9.1.5. SEMBOL PEKİŞTİRME UYGULAMA BASAMAKLARI.....	34
9.2. AYRIK DENEMELERLE ÖĞRETİM.....	36
9.2.1. AYRIK DENEMELERLE ÖĞRETİM OTURUMU.....	36
9.3. İPUCU.....	37
9.4. İPUCU SUNMA VE İPUCUNU GERİ ÇEKME.....	37
9.4.1. ELLE YÖNLENDİRME.....	38
9.4.2. İPUCUNU GERİ ÇEKME.....	38
9.5. GENELLEMİYİ PLANLAMA.....	41
10. BİREYSELLEŞTİRİLMİŞ ÖĞRETİM PLANI	42
KAYNAKÇA	50

AÇIKLAMA

Bu yayın Avrupa Birliği'nin yardımıyla hazırlanmıştır. Bu yayının içeriğinden yalnızca Tohum Türkiye Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı sorumlu olup, herhangi bir şekilde Avrupa Birliği'nin görüşlerini yansıttığı şeklinde yorumlanamaz.

KISALTMALAR

Tablo I: Kısaltmalar

AB	Avrupa Birliği
ABA	Applied Behavior Analysis (Uygulamalı Davranış Analizi)
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
ASPB	Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
BM	Birleşmiş Milletler
BÖP	Bireyselleştirilmiş Öğretim Programı
IPA	Instrument for Pre-accession Assistance (Katılım Öncesi Yardım Aracı)
MEB	Milli Eğitim Bakanlığı
MFİB	Merkezi Finans ve İhale Birimi
OSB	Otizm Spektrum Bozukluğu
PCDI	Princeton Child Development Institute (Princeton Çocuk Gelişim Enstitüsü)
PYG	Program Yetkilendirme Görevlisi
STK	Sivil Toplum Kuruluşu
STÖ	Sivil Toplum Örgütü
UDA	Uygulamalı Davranış Analizi
YGB	Yaygın Gelişim Bozuklukları
ZİÇEV	Zihinsel Yetersiz Çocukları Yetiştirme ve Koruma Vakfı

1. GİRİŞ

1.1 Tohum Türkiye Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı

Tohum Türkiye Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı, 'Otizm Spektrum Bozukluğu ve Diğer Yaygın Gelişim Bozuklukları' olan çocukların erken tanısının konulması, özel eğitimi ile topluma kazandırılmasına öncülük edilmesi ve bunun yurt çapında yaygınlaştırılması amacıyla, kar amacı gütmeyen ve kamu yararını gözeten bir sağlık ve eğitim vakfı olarak 15 Nisan 2003 tarihinde kurulmuştur.

Tohum Otizm Vakfı'nın vizyonu; Türkiye'de Otizm Spektrum Bozukluğu ve Diğer Yaygın Gelişim Bozuklukları'nın erken tanılanması; tanı alan çocukların ve ailelerinin sağlık, eğitim, meslek edinimi, istihdam, bağımsız yaşam ve kaynaştırma gereksinimlerinin dünya standartlarında karşılanmasıdır.

Tohum Otizm Vakfı'nın misyonu;

- OSB ve diğer YGB olan çocukların ve ailelerinin çağdaş toplum koşullarında yaşamlarını sürdürebilmeleri için bilgi ve destek gereksinimlerinin karşılanması,
- OSB ve diğer YGB olan çocukların erken yoğun özel eğitim almaları, daha sonra ise en az kısıtlayıcı eğitim ortamından yaşamın tüm evrelerinde kaynaştırmaya kadar tüm gereksinimlerinin karşılanması için kapasite oluşturulması,
- OSB ve diğer YGB konusunda gereken eğitimi vermek üzere eğitimci kadroları yetiştirilmesinin özendirilmesi, eğitim ve araştırma yapılmasının sağlanması,
- OSB ve diğer YGB konusunda ülke çapında yürütülen sağlık ve eğitim hizmetlerinin desteklenmesi ve iyileştirilmesi,
- OSB ve diğer YGB konusunda tarama, ayrıntılı değerlendirme ve tanılama süreçlerinin dünya standartlarına getirilmesi ve ülke çapında yaygınlaştırılması,
- OSB ve diğer YGB konusunda bilinçli bir kamuoyunun oluşturulması.

Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı olan Özel Tohum Vakfı Özel Eğitim Okulu'nda 2006 yılından itibaren otizmliler için erken çocukluk, okul öncesi ve okul eğitimi programı ve destek eğitim birimimizde özel eğitim hizmetleri sunulmaktadır. Okulumuzun eğitim sistemi, ABD'deki 1970 yılında kurulan Princeton Child Development Institute-(PCDI) programına ve başta ABD olmak üzere pek çok ülkede kullanılan uygulamalı davranış analizi (ABA-Applied Behavior Analysis) modeline dayanmaktadır. Uygulamalı davranış analizi, otizmliler için bilinen bilimsel ve en etkili eğitim modelidir.

Tohum Otizm Vakfı Okulu'nda yürütülen eğitim programlarının en önemli özellikleri şunlardır:

- Özel Eğitimlerde her çocuğa bir eğitmen, her dört eğitmen için bir danışmanın rehberlik etmesi,
- Uygulamalı davranış analizi modelinin profesyonelce, veriye dayalı ve kapsamlı uygulanması,
- Eğitim programlarının ve uygulamalarının her yıl PCDI uzmanlarınca değerlendirilmesi ve personele eğitim verilmesi,
- Otizmliler için her yaşta çocuğun gereksinimini karşılayabilecek zengin içerikli bir müfredatın olması,
- Diğer gelişim alanlarında ve akademik alanlarda verilen eğitimin yanı sıra, otizmliler için çok önemli iki alan olan iletişim ve sosyal etkileşim alanlarına büyük ağırlık verilmesi,
- Her çocuk için, ailelerin de görüşleri doğrultusunda, bireysel eğitim programları hazırlanması ve gelişimin yazılı olarak rapor edilmesi,
- Bireysel eğitim programlarında yer alan hedeflerin ne ölçüde gerçekleştiğini belirlemek amacıyla, çocukların performanslarının sürekli olarak değerlendirilip veri toplanması; bu verilere dayalı olarak programlarda gerekli görülen değişikliklerin yapılması,
- Ailelere ev ve/veya okulda düzenli aralıklarla uygulamalı eğitim verilmesi,
- Eğitmenlere sürekli süpervizyon verilmesi ve değerlendirilmesi.

Tohum Otizm Vakfı, otizmliler için erken çocukluk, okul öncesi ve okul eğitimi ile destek eğitim hizmetlerine devam etmektedir.

1.2 Zihinsel Yetersiz Çocukları Yetiştirme ve Koruma Vakfı (ZİÇEV)

1982 yılında kurulan Zihinsel Yetersiz Çocukları Yetiştirme ve Koruma Vakfı'nın temel hedefi, Türkiye'de zihinsel yetersiz çocukların yeterli eğitim, rehabilitasyon ve bakım şartlarına kavuşabilmeleri için gerekli olanak ve ortamları yaratmak, meslek kazanmalarına yardımcı olmak, uzun vadede bu şartların kalıcılığını güvence altına almak ve kimsesiz zihinsel yetersizlere yaşamları boyu sahip çıkmaktır.

Vakfın temel amaçları şunlardır;

Doğrudan ya da aileleri aracılığıyla Vakfa başvuran zihinsel yetersiz çocukların eğitimi için merkezler ile rehabilitasyon tesisleri kurmak ve bunların verimli olarak çalışmalarını için her türlü tedbiri almak.

1. Zihinsel yetersiz çocuk ve/veya yetişkinlere uygun süreli kurslarda; yeteneklerine göre, istihdam için beceri kazandırmak, gelişmelerine yardımcı olmak.
2. Zihinsel yetersiz bireylerin ürettikleri ürünleri pazarlamak ve satışlarını sağlamak, bu amaçla döner sermayeli tesisler kurmak.
3. Kimsesiz zihinsel yetersiz çocuk ve yetişkinler için yurt-huzurevleri kurmak, yaşam süresince bakımlarını sağlamak, koruyucu aileler yanına yerleştirmek, devamlı himaye ve kontrol etmek.

4. Ailelerin zihinsel yetersiz çocuklarına, ölümünden sonra yeterince malını veya gelirini Vakfa bağışladığı takdirde, eğitim, bakım ve gözetimini üstlenmek, gönüllü çalışmayı teşvik amacıyla annesi, babası veya birinci dereceden akrabalarından birisinin Vakıfta en az 10 yıl etkin çalışması veya Vakıf organlarında görev almış olması koşuluyla, vefatı halinde, zihinsel yetersiz çocuk veya yetişkinin yaşam boyu eğitim, gözetim, bakım ve korunmasının Vakıf tarafından üstlenilmesinde öncelik tanınır. Etkin olarak çalışmakta iken vefat eden aile için 10 yıl koşulu aranmaz.
5. Eğitilmiş, kurstan geçmiş zihinsel yetersiz yetişkin ve çocukları işe yerleştirmek, çalıştığı yerlerde himaye, kontrolünü yapmak, yasaların tanıdığı olanaklardan yararlanmalarını sağlamak.
6. Zihinsel geriliğin nedenleri üzerinde durarak bilimsel açıdan inceleme ve araştırma yapmak veya yaptırmak; alınması gereken önlemleri, elde edilen bulgulara göre kamuoyuna duyurmak.
7. Vakfa başvuran ailelerin çocukları üzerinde zekâ testi uygulamak amacıyla gerekli birimleri kurmak.
8. Zekâ düzeyi %25'in üzerinde olan, zihinsel yetersizliği Vakıfça geçerli belgeyle kanıtlananlar ile bu şartları taşıdığı mahkeme kararı ile belirlenen kimsesiz çocukları Vakfın korumasına kabul etmek.
9. Yoksul olan zihinsel yetersiz çocuk sahibi ailelere maddi ve manevi yardımlarda bulunmak.
10. İlgili, gerekli, yararlı başka çalışmalar yapmak.

ZİÇEV'in 2014 yılı itibariyle 14 şubesi bulunmakta olup, yaklaşık 1500 zihinsel engelli çocuğa eğitim vermektedir.

1.3 Program Hakkında

“Give Way to My Independence-Bağımsızlığıma Yol Verin” Projesi; 2009 Türkiye Ulusal Programı IPA-I-“Geçiş Dönemi Desteği ve Kurumsal Yapılanma” bileşeni altında, “Özrümlülerin Toplumsal Entegrasyonunun Geliştirilmesi” programı kapsamında AB tarafından finanse edilmektedir.

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Özümlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü (ASPB) ile Merkezi Finans ve İhale Birimi (MFİB) bu hibe programının kurumsal yapısını oluşturmaktadır. Projenin faydalanıcısı olarak ASPB, MFİB ile imzalanan Uygulama Anlaşmasındaki kurallara göre Programın genel koordinasyonundan sorumlu olmuş ve MFİB başkanı olan Program Yetkilendirme Görevlisi'nin (PYG) genel sorumluluğu altında kazanılan hibelerin izlemesini gerçekleştirmiştir. MFİB bu programın sözleşme makamıdır ve hibe programının idari ve mali yönetiminden sorumlu olmuştur.

“Özümlülerin Toplumsal Entegrasyonunun Geliştirilmesi” programının genel amacı özümlü kişilerin mallara, hizmetlere ve hayatın tüm unsurlarına eşit erişimlerinin sağlanması; özel amacı ise özümlü kişilerin STÖ'lerinin ve özümlü kişilerin haklarını savunan STÖ'lerin kapasitelerinin güçlendirilmesi ve Özümlü ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile özümlülük alanında çalışan STÖ'lerin arasındaki diyalogun geliştirilmesidir.

1.4 Proje Hakkında

Arka Plan*

Her bireyin içinde bulunduğu topluma uyum sağlamak ve yaşadığı toplumun bir parçası olabilmek için eğitime gereksinimi vardır. Eğitim, bireylerin hayatlarında belli bir dönemi kapsayan önemli bir süreçtir. Normal bireyler gibi özel gereksinimli bireylerin de topluma katılmaları ve kabul görmeleri, günlük yaşamda yer alan pek çok beceriyi yerine getirebilmelerine bağlıdır. Bu becerileri gerçekleştirebilme, yaşamın ileriki dönemlerinde bağımsız olarak yaşamını sürdürebilme ve meslek edinebilme sağlanmaktadır. Günlük yaşamda yer alan bu beceriler, aynı zamanda okul öncesi, ilköğretim ve daha sonraki öğretim kademelerinde verilen eğitim ve bu eğitimin niteliği ile de yakından ilişkilidir (Gürsel, 1993; Özsoy, 1989).

Zihin özürlü ve otizmlili bireylere pek çok alanda sistemli bir biçimde öğretilmesi gereken pek çok beceri ve kavram bulunmaktadır. Bu konuyla ilgili olarak yabancı alanyazın incelendiğinde; özbakım, iletişim, günlük yaşam ve toplum, işe hazırlık, akademik beceri alanları gibi farklı alanların programlarda yer aldığı görülmektedir. Ayrıca her bir alanın içinde de pek çok alt beceri alanlarının olduğu ifade edilmektedir. Bu alt becerilere bakıldığında, örneğin özbakım becerilerinde, tuvalet becerileri, el yıkama, yüz yıkama, diş fırçalama, banyo yapma, yemek yeme becerileri ve giyinme becerilerinin yer aldığı; günlük yaşam beceri alanında ise, yiyecek hazırlama, ev işleri yapma, kişisel bakım yapma, kıyafet seçimi, yiyecek seçimi, basit tamirler yapma, telefon kullanma, alışveriş yapma, trafik kurallarına uyma gibi becerilerin yer aldığı görülmektedir (Snell, 1993).

Türkiye’de zihin özürlü ve otizmlili çocuklar için hazırlanan programlar (Eğitim-Uygulama Okulları ve İş Okulu Programı) incelendiğinde ise, bu programlarda özbakım, günlük yaşam ve akademik alanlardaki kavram ve becerilere ilişkin çeşitli amaçlar belirlendiği görülmektedir (MEB, 2000). Ancak, özellikle günlük yaşam becerileriyle ilgili amaçlar belirlenirken bireyin toplumda bağımsız yaşamasını kolaylaştıracak ve yurt dışındaki programlarda yer alan para kullanma, basit alış-veriş yapma, banka kullanma gibi becerilere programda yer verilmesine rağmen, işlevsel olarak amaçlar belirlenmediğinden öğretmenlerin kolaylıkla uygulayabileceği şekilde olmadıkları görülmektedir. Oysa bu ve benzeri beceriler, zihin özürlü öğrencilerin toplumsal yaşamda bağımsız olarak yer alabilmeleri için önemli birer basamak olarak görülmektedir.

* Doç. Dr.Sema Batu, Yrd. Doç. Dr. Yasemin Ergenekon, Prof. Dr. Dilek Erbaş ve Yrd. Doç. Dr. Nurgül Akmanoğlu tarafından kaleme alınmış “Teaching Pedestrian Skills to Individuals with Developmental Disabilities” (Gelişimsel Yetersizliği olan Bireylere Yaya Becerilerini Öğretmek) adlı akademik makaleden alınmıştır.

Adı geçen programlarda trafik kurallarının öğretimine ilişkin hiçbir amacın yer almadığı belirlenmiştir. Oysa bu beceriler toplumsal yaşamda ön koşul beceriler olmaları açısından önemlidirler. Ayrıca trafikle ilgili becerilerin kazanılması toplumda başarılı bir şekilde yaşayabilmek için engel oluşturabilecek tehlikelerin aza indirilmesinde gerekli görülmektedir (Page, ve diğ., 1976).

Alanyazın incelendiğinde yaya becerileriyle ilgili bir dizi araştırmaya rastlanmıştır. Ancak Türkiye’de trafik kuralları ve yaya becerilerinin öğretimine ilişkin herhangi bir araştırma bulunmamıştır.

Planlanan araştırmanın deneklerini oluşturacak öğrencilere trafik maketi üzerinde canlandırma çalışmasıyla ve doğal ortamda öğretim yapıldıktan sonra, doğal ortamda değişik yerlerde bu becerilerin genelleme çalışması yapılacaktır. Denek grubunu oluşturacak öğrencilere, (a) trafik ışıklarından yaya ışığını kullanarak karşıdan karşıya geçme, (b) yaya geçidi, trafik lambası, kavşak, üst ya da alt geçit bulunmayan bir caddede yolun önce soluna, sonra sağına, sonra tekrar soluna baktıktan sonra yolun yarısına kadar yürüyerek tekrar yolun sağına bakıp yol boşsa karşıdan karşıya geçme, (c) üst geçit kullanarak karşıdan karşıya geçme becerilerinin öğretilmesi planlanmaktadır.

Planlanan bu çalışmayla, zihin engelli ve otizmi bireylerin yaya becerilerini öğrenmeleri ve etkili bir biçimde kullanmaları sağlanmaya çalışılacaktır. Çalışmanın sonuçlarının zihin engelli ve otizmi öğrencilerin öğretmenlerinin, tüm öğrencilerine bu becerileri öğretebilmeleri konusunda bir referans oluşturulacağı umulmaktadır.

Projenin Amacı ve Öncelikleri

“Give Way to My Independence-Bağımsızlığıma Yol Verin” Projesi’nin temel amacı; gelişimsel yetersizliği olan (zihin engelli ve otizmi) bireylerin sokağa çıkmaları ve bağımsız olarak topluma katılmalarıdır. Bu hedefin gerçekleşmesi için, gelişimsel yetersizliği olan bireylerin kazanmaları gereken ön koşul becerilerden biri, temel yaya becerileridir. “Bağımsızlığıma Yol Verin” projesiyle hedeflenen gelişimsel bozukluğu olan (zihin engelli ve otizmi) bireylerin toplumsal entegrasyonunda esas olan temel yaya becerilerini kazandırma konusunda destekleyici eğitim materyalleri hazırlamak ve trafikte farklı özelliklerde bireylerin bulunduğu konusunda farkındalık yaratmaktır.

Projenin Hedef Kitleleri

1. Gelişim yetersizliği olan bireyler (zihinsel engelli ve otizmli): Proje kapsamında temel yaya becerilerinin öğretilmesinin hedeflendiği engel grubu, “Gelişimsel Yetersizliğe Sahip Öğrenciler” olarak belirlenmiştir. Gelişimsel Yetersizlik kavramı zihinsel ve/veya fiziksel bozukluklara bağlı olarak genelde yirmi iki yaşından önce ortaya çıkan ve çoğunlukla yaşam boyu süren yetersizlikleri içermektedir. Zihin Engeli ve Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB), gelişimsel yetersizlik alanı içinde yer alan en belirgin özel gereksinim kategorilerinden ikisidir (Tohum Otizm Vakfı, Türkiye’de Otizm Spektrum Bozuklukları ve Özel Eğitim, Haziran 2010). Bu projede gelişimsel yetersizliğe sahip öğrenciler olarak adlandırılan grup, Zihin Engelli ve OSB olan öğrencilerden oluşmaktadır.

2. Eğitimciler: Projenin diğer hedef kitlelerini gelişimsel yetersizliği olan bireylerin eğitimcileri oluşturmaktadır. Proje kapsamında eğitimcilerin rahatlıkla kullanabileceği, bilimsel çalışmalarını temel alan ve çocuklarla uygulanarak geliştirilmiş bir DVD ve uygulamalı rehber hazırlanmıştır. Bu materyaller belirli kriterleri (renk farkı gibi belirli kavramları edinmiş olan) taşıyacak öğrenciler düşünülerek, onlara temel yaya becerilerini uygun ve rahat biçimde kazandırabilmek amacıyla hazırlanmıştır. Belirlenen kriterlere uygun bütün öğrencilerin eğitimcileri, örneğin farklı tanımlar almış kaynaştırma öğrenci eğitimcileri, bu kaynaktan faydalanabilecektir.

3. Araç sürücüler ve toplumun geneli: Projenin bir diğer hedef kitlelerini araç sürücüler başta olmak üzere, sokağa çıkan tüm bireyler oluşturmaktadır. Emniyet Genel Müdürlüğü Trafik Hizmetleri Başkanlığı’nın istatistiklerine göre, Türkiye’de 2013 sonu itibarıyla 24.778.712 sürücü bulunmaktadır. Sürücülere ek olarak proje ve farkındalık kampanyası sürücü ehliyeti olmayan ancak sokağa çıkan tüm bireyleri hedef almaktadır. Proje ile gerek sürücü gerekse yaya olarak trafikte yer alan tüm bireylerin; trafik kurallarını öğrenen ve sadece öğrendiği biçimlerde hareket ederek, yani karşılaştığı yeni durumları hemen kavrayıp buna göre hareket edemeyecek bireylerle birlikte aynı caddeleri, kaldırımları kullandığı vurgulanmaktadır. Proje kapsamında yapılan farkındalık çalışmasının temel amacı; farklılıklara sahip bireylerle aynı toplumun parçası olduğumuzu ve aynı zamanda her koşulda uymamız gereken trafik kurallarına uymanın ne kadar önemli olduğunu hatırlatmaktır.

Projenin Faaliyetleri

- 1. Proje ekibinin oluşturulması:** Proje ekibinde yer almak üzere Proje Koordinatörü, Muhasebeci, Kampanya Uzmanı, Özel Eğitim Koordinatörü, Özel Eğitim Uzmanı (2 kişi) ve Özel Eğitim Öğretmeni (2 kişi) görevlendirilmiştir.
- 2. Trafik simülasyon ortamının hazırlanması:** Eğitimlerin gerçekleştirilmesi amacıyla biri Tohum Otizm Vakfı Özel Eğitim Okulu'na, diğeri ise ZİÇEV okuluna olmak üzere 2 adet trafik simülasyon parkı kurulmuştur.
- 3. Katılımcı öğrencilerin seçimi:** Her iki okuldan da eğitime katılacak öğrenciler; işitme ve görme engelli olmaması, yönerge takibi becerisine sahip olması, renkleri ve şekilleri ayırt etme niteliğine sahip olması gibi kriterler göz önüne alınarak seçilmiştir.
- 4. Yaya becerisi kazandırma öğretim programının içeriğinin hazırlanması:** Tohum Otizm Vakfı özel eğitim uzmanları tarafından projede yer alacak eğitmenlere ve öğrencilere yönelik olmak üzere iki tip eğitim müfredatı hazırlanmıştır.
- 5. Hedef kitle ihtiyaç analizi:** Proje kapsamında okullara dağıtılmak üzere ihtiyaç anketi hazırlanmıştır. Anket sonuçları doğrultusunda öğretmenlerin trafik dersinde yaya becerileri öğretmek için kullanmaları gereken becerileri ne ölçüde sergilediklerini belirlenmiştir.
- 6. STK paylaşım toplantıları:** Proje kapsamına 2 kez STK paylaşım toplantısı düzenlenmiştir. Paylaşım toplantılarında proje süreci hakkında bilgiler verilmiş ve farkındalık kampanyası hakkında fikir alışverişlerinde bulunulmuştur.
- 7. Yaya becerisi eğitimi uygulama çalışması:** Seçilen 5 öğrenciye 6 ay boyunca yaya becerisi kazandırma eğitimi yapılmıştır. Eğitim alan öğrencilerin ön test-son test videoları alınarak eğitimlerin değerlendirilmesi yapılmıştır.
- 8. Rehber ve eğitim videolarının hazırlanması:** Proje kapsamında eğitim uygulama kitapçığı ve eğitim DVD'si hazırlanmıştır.
- 9. Farkındalık kampanyası:** Proje kapsamında tanıtım broşürü, araç etiketi yaptırılmış; 4 adet radyo spotu hazırlanmıştır. 3 kez kampanya toplantısı ve 1 basın toplantısı gerçekleştirilmiştir.
- 10. Proje kapanışı:** Projenin son ayında proje kapanış toplantısı gerçekleştirilerek proje sonuçları kamuoyu ile paylaşılmıştır.

Projenin Sonuçları

Proje kapsamında Tohum Otizm Vakfı zel Eēitim Okulu'ndan 3 otizimli ocuk, projenin ortaēı ZİEV'den 2 zihinsel engelli ocuk olmak üzere toplam 5 ocuk seçilmiştir. 6 ay boyunca toplam 5 ocuēa yaya becerileri eēitimi verilmiştir. Proje kapsamında 4 adet radyo spotu metni hazırlanmış; metinlerden ikisi otizimli çocuklar tarafından, biri Radyo Trafik Genel Yayın Yönetmeni Cezayir Doēan tarafından, biri ise projenin yüzü olan oyuncu Burçin Terzioēlu tarafından seslendirilmiştir. Radyo spotları çeşitli radyolarda proje boyunca yayınlanmıştır.

Burçin Terzioēlu ve Cezayir Doēan, projeyi sahiplenmiş, proje farkındalık faaliyetlerine katılım göstermiş ve projenin bilinirliēinin artmasına katkı saēlamıřlardır.

Yaya becerileri eēitimini içeren video çekilmiş ve 5.000 adet DVD hazırlanmıştır. DVD ieriēine www.tohumotizm.org.tr adresinden ulaşılabilir.

Yaya becerileri eēitimini içeren uygulama kılavuzu hazırlanmıştır. Uygulama kılavuzunun ieriēine www.tohumotizm.org.tr adresinden ulaşılabilir.

2. Bağımsızlığıma Yol Verin

Eğitim hakkı, İnsan Hakları Evrensel Bildirisi'nde yer alan en temel insan haklarından biridir. Bildirinin 26. maddesine göre, eğitim almak herkesin hakkıdır. Eğitim hakkı aynı zamanda Türkiye'nin de taraf olduğu, Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (1966), Çocuk Hakları Sözleşmesi (1989) ve son olarak da Birleşmiş Milletler Engelli İnsan Hakları Sözleşmesi (2006)'nde yer almaktadır. BM Engelli İnsan Hakları Sözleşmesi'nde yer alan 24.maddede şöyle denmektedir: "Taraf devletler, engellilerin eğitim hakkını tanırlar. Taraf devletler, bu hakkın fırsat eşitliği temelinde ve ayrımcılık yapılmaksızın sağlanması için, eğitim sisteminin her seviyede engellileri de içine almasını ve ömür boyu öğrenim imkânı sağlamalıdır". Türkiye bu sözleşmeyi 2007 yılında imzalamış, 2009 yılında da onaylamıştır.

Türkiye'de özel eğitime yönelik çalışmalar, 6 Haziran 1997 tarihinde yürürlüğe giren 573 sayılı Özel Eğitim Hakkındaki Kanun Hükmünde Kararname çerçevesinde yürütülmektedir. Bu kanun hükmünde kararnamenin amacı, özel eğitime ihtiyacı olan bireylerin Milli Eğitim'in genel amaçları ve temel ilkeleri doğrultusunda genel ve mesleki eğitim görme haklarını kullanabilmelerini sağlamaya yönelik esasları düzenlemektir. 573 sayılı Kararnameye ve 5378 sayılı Özürlüler Kanunu'na dayalı olarak hazırlanan ve 31 Mayıs 2006 tarihinde yürürlüğe girmiş Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği vasıtasıyla da özel ihtiyacı olan bireylere sağlanacak hizmetler yasal olarak güvence altına alınmıştır.

Özel eğitim veren birçok öğretim kurumunun müfredatı incelendiğinde, temel becerilerinin öğretimini alt başlık olarak ele alan ve çeşitli isimlerle anılan dersler olduğu görülmektedir. Örneğin; Eğitim ve Uygulama Okulu 2010-2011 öğretim yılı haftalık ders çizelgesine baktığımızda, 2-3-4-5-6. sınıflar için haftalık birer saatlik “Trafik Güvenliği” dersi olduğu görülmektedir. Yine Hafif Düzeyde Zihinsel Yetersizliği Olan Çocuklar İlköğretim Okulları haftalık ders programında, 4. ve 5. sınıflar için haftalık bir saat “Trafik Güvenliği” dersi, Ortaöğretim Okulları haftalık ders programında ise 12. sınıflar için “Trafik ve İlk Yardım” dersi bulunmaktadır. İş Okulları müfredatına bakıldığında ise, Sosyal Hayat dersinin 3. ünitesini “Trafik ve İlk Yardım” konusu oluşturmaktadır. Son olarak Özel Eğitim Uygulama merkezlerinin müfredatında bulunan Toplumsal Yaşam Becerileri ders planı içerisinde, “Trafik ve Taşıtlar” başlığını taşıyan ve 7-11 yaşları kapsayan bir bölüm bulunmaktadır. Bu bilgiler, gelişimsel yetersizlikleri olan çocukların öğrenim gördüğü başlıca eğitim kurumlarının bazılarında doğrudan trafik becerilerini hedefleyen derslerin bulunduğu, bazılarında ise bu becerilerin başka dersler kapsamında ele alındığını göstermektedir.

Sosyal yaşama entegrasyonun ön koşullarından biri olan temel trafik becerilerinin gelişimsel yetersizlikleri olan öğrencilere öğretmeye yönelik amaçlar, her ne kadar müfredata dahil edilmiş olsa da amaçların nasıl öğretileceğine dair ayrıntılı bir öğretim planının öğretmenlere sunulamaması önemli bir eksiklik olarak ortaya çıkmaktadır. Özel gereksinimli öğrencilere nitelikli hizmet sunma ve etkili öğretim sağlama konusunda somut adımlar atma ihtiyacı, onların topluma entegrasyonu için ön koşuldur. Gelişimsel yetersizliği olan bireylerin eğitimcileri ve dolayısıyla onların öğrencileri için, yaşamsal bir beceri olan temel yaya becerisinin nasıl öğretileceği konusunda ayrıntılı bir bireyselleştirilmiş öğretim planını içeren materyallerin yararlı olacağı öngörülmektedir. Çalışmamız genel anlamda, gelişimsel yetersizliği olan (zihin engelli ve otizmlili) bireylerin sokağa çıkmalarını, mümkün olduğunca bağımsız olarak topluma karışmalarını hedeflemektedir. Bu nedenle bu kitapçıkta yaya geçidi kullanma, trafik ışıkları ve üst geçit kullanarak karşıdan karşıya geçme becerilerinin öğretiminin nasıl planlanacağı ve öğretiminin nasıl gerçekleştirileceği anlatılacaktır.

3. Gelişimsel Yetersizliği Olan Çocukların Eğitiminde Uygulamalı Davranış Analizi (UDA)

UDA, sosyal önemi olan davranışları geliştirmek için davranışın temel ilkelerinin sistematik olarak uygulandığı ve davranış değişikliğinden sorumlu değişkenleri tanımlamak için deneysel yöntemlerin kullanıldığı bilimdir (Cooper, Heron ve Heward, 2007, akt. Vuran ve Sönmez, 2008).

UDA oldukça geniş bir repertuarda bilimsel olarak kanıtlanmış birçok öğretim yöntemi sunar. Alanyazında, otizmli bireylerin eğitiminde bu yöntemlerin etkililiklerinin araştırıldığı bilimsel dergilerde yayınlanmış 1000'den fazla araştırmaya rastlamak mümkündür. Otizmle ilgili diğer yöntemlerin hiçbirinde böyle geniş bir bilimsel araştırma kaynağına rastlamak mümkün değildir (Eikeseth, Smith ve Jahr, 2007; Eikeseth, Smith, Jahr ve Eldevik, 2002; Gren, 1996; Howard ve diğ., 2005, akt. Birkan, 2013).

Bunların yanı sıra bu çalışmada UDA' nın benimsenmesinin diğer nedenleri ise şunlardır:

- Temel yaya becerilerinin öğretimi sırasında etkili kararlar alabilmek için öğretim boyunca sürekli olarak veri toplanabilecek olması,
- Öğretim sırasında öğretime yönelik gerekli düzeltme, uyarılma ve değişiklikler yapılabilecek olması,
- Öğretim sırasında seçilen hedef davranışta bir gelişmenin görülmemesi, bir durağanlık olması durumunda eğitime, uygulamasına ilişkin çeşitli öğeleri (öğretim yöntemi, öğretim materyali, pekiştirici, ipucu vb.) değerlendirmesini ve değiştirmesini olanak sağlaması.

4. Temel Yaya Becerilerinin Öğretimi

Öğrencilerinizin günlük hayatlarında bağımsız bireyler olmasını sağlamak için temel yaya becerilerini öğretmeniz gerekmektedir. Onlara alışveriş yapma, restorana gitme, bankamatik kullanma gibi günlük yaşam becerileri ve iş becerileri öğretebilirsiniz ancak temel yaya becerilerini öğretmezseniz öğrencinizin bu becerileri bağımsız olarak yapmasını sağlayamazsınız.

Hedef davranış belirlerken çeşitli soruları kendinize yönelterek öğretmeyi hedeflediğiniz davranışın uygun olup olmadığına karar verebilirsiniz. Aşağıdaki soruları yanıtlayarak temel yaya becerilerinin öğretimi için öğrencinizin hazır olup olmadığını anlayabilirsiniz.

- Öğrenciniz temel yaya becerilerini öğrenmek için gerekli ön koşul becerilere sahip mi?
- Öğrencinize temel yaya becerilerini öğretmek işlevsel mi?
- Temel yaya becerilerinin öğretimi çocuğa pekiştireç kazandırma olasılığını artırıyor mu?
- Temel yaya becerileri başka davranışlar için önkoşul olma özelliği taşıyor mu?
- Temel yaya becerileri çocuğun çevresindekilerle olumlu etkileşim kurmasına yardımcı olur mu?
- Temel yaya becerilerinin öğretimi çocuğun yaşına uygun mu?
- Temel yaya becerileri çocuğun bağımsız yaşamına katkı sağlayacak mı?

Yukarıda bulunan sorulara verilen “Evet” cevabı ne kadar çok ise belirlenen hedef davranışın uygunluğu o kadar artacaktır. Eğer temel yaya becerileri öğrenciniz için uygun bir hedef olduğuna karar verdiyseniz bir sonraki basamağa geçebilirsiniz.

5. Öğrenme Ortamının Hazırlanması

Öğrenciniz için trafik becerilerinin öğretiminin uygun olduğunu düşünüyorsanız, bir sonraki basamağınız öğretim ortamını hazırlamak olacaktır. Doğru hedef davranış ve uygun öğretim yöntemi seçilmiş olsa bile, eğer uygun bir öğrenme ortamı hazırlanmazsa öğretim sürecinin başarısız olabileceğini göz önünde bulundurmalısınız. Bazen çok iyi hazırlanmış bir öğretim planı bile ortamın uygun olmaması nedeniyle amacına ulaşamayabilir. Bu nedenle öğretimin güvenli ve başarılı bir şekilde yapılabilmesi için öncelikle ortamın öğrenme için hazırlanması gereklidir.

Başarının artmasını sağlamak amacıyla aşağıdaki üç madde iyi planlanmalıdır.

- En uygun yer
- En uygun materyal
- Öğretimin yoğunluğu

5.1 Öğretim için Uygun Yer Seçilmesi

Temel yaya becerilerini çalışacağınız ortam güvenli olmalıdır. Öğretimi yapılandırılmış bir ortamda planlamanız güvenlik açısından önem teşkil etmektedir. Öğretim ortamı olarak okulunuzun bahçesinde uygun bir köşe seçmeniz yararlı olacaktır. (bkz. Resim 1)

Resim 1: Trafik Eğitim Parkı

5.2 Öğretim Sırasında Kullanılacak Materyallerin Seçimi

Çalışmayı planladığınız her materyali hedef davranışa uygun olarak seçmelisiniz. Temel yaya becerilerini öğretmek için birçok materyale gereksiniminiz olacaktır (bkz. Resim 2, 3, 4 ve 5). Örneğin, trafik ışıklarını kullanarak karşıdan karşıya geçme becerisinin öğretiminde trafik ışıkları ve levhalarına sahip olmanız gerekmektedir. Hazırlayacak olduğunuz bu öğretim materyallerinin boyutlarının uygunluğu, sağlamlığı ve tehlikesiz olmaları önemlidir.

Resim 2: Trafik Levhaları Materyalleri

Resim 3: Trafik Işığı Maketi

Resim 4: Üst Geçit Platformu

Resim 5: Yaya Geçidi

6. Öğretimin Yoğunluğu

Öğretimin yoğunluğunun anlamı öğrenciyle haftada veya günde toplam kaç saat çalışıldığıdır. Birçok araştırma sonucunda öğretimin yoğunluğu arttıkça etkisinin arttığı vurgulanmaktadır. Öğretimin süresinin uzun olması mutlaka etkili olacağı anlamına gelmemektedir. Bu sürenin uzunluğuna öğrencinin bireysel özelliklerine göre karar verilmelidir. Öğretimin yoğunluğu, eğitimde en iyi sonucu tek başına sağlayamamaktadır. Öğretim yöntemlerinin doğru kullanılması, hedef becerilerin ve çocuk için uygun materyalin seçilmesi en az öğretimin süresi kadar etkilidir.

7. Davranışsal Amaç Yazma

Davranışsal amaç, hedef davranışın belirlenmesinin ardından çocuktan sergilemesini beklediğimiz davranışın tanımlanmasıdır. Yazacağınız davranışsal amaçta aşağıdaki dört unsurun bulunması gerekmektedir.

- Davranışın kimin tarafından sergilenmesinin beklendiği,
- Sergilenmesi beklenen davranış,
- Ölçüt,
- Davranışın hangi koşullar altında sergilenmesi beklendiği açıkça belirtilmelidir.

Temel yaya becerilerine uygun davranışsal amaç örnekleri aşağıda yer almaktadır.

- Ali, trafik ışıklarının yanına gidilip “..... rengi göster.” yönergesi verildiğinde %100 doğrulukta göstermesi istenen rengi gösterir.
- Ali, trafik parkında “Yolun ortasına git” yönergesi verildiğinde %100 doğrulukta yolun ortasına gider.
- Ali sorulduğunda sağ tarafını ve sol tarafını %100 doğrulukta gösterir.
- Ali, “Trafik ışıklarını kullanarak karşıdan karşıya geç” yönergesi verildiğinde trafik ışıklarını kullanarak % 100 doğrulukta karşıdan karşıya geçer.
- Ali, “Üst geçit kullanarak karşıdan karşıya geç” yönergesi verildiğinde üst geçidi kullanarak % 100 doğrulukta karşıdan karşıya geçer.
- Ali, “Yaya geçidi kullanarak karşıdan karşıya geç” yönergesi verildiğinde yaya geçidini kullanarak % 100 doğrulukta karşıdan karşıya geçer.

8. Verilerin Toplanması ve Analizi (Davranışın Ölçümü)

Başlatacağınız temel yaya becerileri öğretiminin sonuçlarını görebilmeniz açısından bu süreci iyi planlamalısınız. “Uyguladığımız öğretim yöntemi işe yaradı mı? Öğretimin sonunda kazandırmak istediğimiz davranışlar gerçekleşti mi?” türünde soruları yanıtlayabilmenin en iyi yolu gözlemek ve kayıt tutmaktır.

Veri toplama ve verileri yorumlama süreci öğretim etkililiğini değerlendirdiği için önem taşımaktadır. Bu süreç ne kadar iyi planlanırsa veri toplama ve analiz süreci o kadar kolaylaşacaktır. Hedef davranışı ölçmeye en uygun kayıt tekniği seçilmelidir.

8.1 Kontrollü Olay Kaydı

Hedef davranışın ortaya çıkması için ön uyarı verildiğinde davranışın ortaya çıkıp çıkmadığına dair kayıt tutma olanağı sağlaması nedeniyle kontrollü olay kaydı tekniği kullanacağız. Örneğin, öğretmen öğrencisine hedef davranışla (temel yaya becerileriyle) ilgili bir yönerge verdiğinde öğrencinin bu hedef davranışı yapıp yapmadığının kaydını tutacaktır.

8.2 Kontrollü Olay Kaydı Tekniğini Kullanmak İçin Gerekli Araç-Gereçler

Kontrollü olay kaydı tekniğini kullanarak veri toplayabilmek için özel hiçbir araç-gerece gerek yoktur. Kalem ve basit bir veri toplama formu yeterlidir. Kullanacağınız veri formu için Ek I Temel Yaya Becerileri Veri Formuna bakabilirsiniz.

Temel Yaya Becerilerinin Öğretimi Veri Formu

Üst Geçit Kullanma Hazırlık Becerileri	Öğretim	Genelleme
1. Üst geçit işaretini gösterir.		
2. Gösterildiğinde üst geçit işareti olduğunu söyler.		
3. Üst geçidi gösterir.		

Üst Geçit Kullanma Becerileri	Öğretim	Genelleme
1. Merdivenlerden uygun şekilde çıkar.		
2. Kenarlara yaklaşmadan ve duraksamadan yürür.		
3. Merdivenleri uygun şekilde iner.		

Yaya Geçidi Kullanma Hazırlık Becerileri	Öğretim	Genelleme
1. Yaya geçidini bulur.		
2. Yaya geçidi işaretini gösterir.		
3. Gösterildiğinde yaya geçidi işareti olduğunu söyler.		
4. Yaya geçidi gösterir.		
5. Sağını gösterir.		
6. Solunu gösterir.		

Yaya Geçidi Kullanma Becerileri	Öğretim	Genelleme
1. Yaya geçidine gelir.		
2. Yola inmeden önce kaldırımda durur.		
3. Önce sola, daha sonra sağa, tekrar sola bakarak yolu kontrol eder.		
4. Araç gelmiyorsa veya çok uzak mesafedeyse yolda dik olarak yürür.		
5. Yolun ortasına gelindiğinde tekrar sağa bakar.		
6. Yaya geçidi çizgileri üzerinden koşmadan hızlı adımlarla yürür ve geçişi tamamlar.		

Temel Yaya Becerilerinin Öğretimi Veri Formu

Trafik Işığı Kullanarak Karşıya Geçme Hazırlık Becerileri	Öğretim	Genelleme
1. Trafik ışıklarını gösterir.		
2. Yeşil rengi gösterir.		
3. Kırmızı rengi gösterir.		
4. "Yeşil ışık yandığında ne yaparız?" sorusuna "Geçerim / Karşıdan karşıya geçerim / Karşıya geçeriz." gibi cevaplar verir.		
5. "Kırmızı ışık yandığında ne yaparız?" sorusuna "Beklerim / Dururum" gibi cevaplar verir.		
6. Trafik ışığı işaretini gösterir.		
7. Gösterildiğinde trafik ışığı işareti olduğunu söyler.		
8. Sağını gösterir.		
9. Solunu gösterir.		

Trafik Işığı kullanma becerileri	Öğretim	Genelleme
1. Trafik lambalarının olduğu yaya geçidine gelir yol kenarına iki adım mesafede durur.		
2. Trafik ışığına bakar.		
3. Kırmızı yanıyorsa bekler.		
4. Yeşil ışık yandığında önce sola bakar arabalar durmuşsa yürür yolun ortasına gelince sağa bakar karşıya geçer.		

8.3 Nasıl ve Ne Sıklıkla Veri Toplamak Gerekir?

Öğrencinize yönerge vermeden önce dikkatini çekin. Yönerge verdikten sonra 3 veya 5 saniye içinde doğru tepki verirse veri formunuzun uygun alanına artı (+) işareti koyun. Eğer öğrenciniz yanlış tepki verir ya da 3 veya 5 saniye içinde tepkide bulunmazsa veri formunuzun ilgili alanına eksi (-) işareti koyun. Aşağıda bununla ilgili örnek bir form verilmiştir.

Trafik ışığı kullanma becerileri	Öğretim	Genelleme
1. Üst geçit işaretini gösterir.		
2. Gösterildiğinde üst geçit işareti olduğunu söyler.		
3. Üst geçidi gösterir.		

Hedef davranışa ilişkin ne sıklıkla veri tutulacağı hedef davranışla ilişkili bir durumdur. Uyguladığınız öğretimin etkililiğini ölçmek için en az haftada 1 gün veri toplamanız yeterli olacaktır. Öğretime başlamadan başlama düzeyi verisi toplanmalıdır.

8.4 Başlama Düzeyi Verisi Toplama

Herhangi bir davranışta değişiklik ya da öğretim yapılmak istendiğinde uygulama öncesinde hedef davranışın düzeyinin ne olduğunu görebilmek için başlama düzeyi verisi toplanır. Başlama düzeyi verisi, hedef davranış öğretimine başlamadan önce toplanan veri olarak tanımlanır. Başlama düzeyi verisi toplanması çocuğun halihazırdaki performansının belirlenmesini sağlar. Ayrıca, hedef davranışa ilişkin gerçekçi bir ölçüt belirlenir.

Başlama düzeyi verisini toplarken temel yaya becerilerine ilişkin bir öğretim yapılmaz, sadece öğrenciye beceriyi yerine getirmesini sağlayacak yönerge verilir (bkz. Başlama Düzeyi/ Öntest oturumu). Örneğin, "Yolun ortasını göster" yönergesi verildiğinde, öğrencinin doğru tepki verirse veri formuna artı (+), yanlış tepki verirse eksi (-) koyup diğer yönergeye geçebilirsiniz.

8.5 Verilerin Analizi

Toplanan verilerin analizini yaparak grafiğe aktarılması ve grafiğin yorumlanması son derece önemlidir. Topladığınız verilerin grafiksel analizini yapmak için bu verilerin yüzdeleri hesaplamalısınız. Yüzdeleri hesaplama için (Doğru Tepki Sayısı/Toplam tepki sayısı) x 100 formülünü kullanabilirsiniz. Örneğin, Ali birinci hafta kendisine sunulan sekiz üst geçit hazırlık becerileri yönergelerinden iki tanesinde, ikinci hafta üç tanesinde, üçüncü hafta beş tanesinde ve dördüncü hafta sekiz tanesinde başarılı olmuştur. Bu verilerin nasıl yüzdeleri çevrildiği aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

	1. Hafta	2. Hafta	3. Hafta	4. Hafta
Doğru Tepki Sayısı	2	3	5	8
Toplam Tepki Sayısı	8	8	8	8
Yüzde Hesaplaması	$(2 / 8) \times 100 = \%25$	$(3 / 8) \times 100 = \%38$	$(5 / 8) \times 100 = \%63$	$(8 / 8) \times 100 = \%100$

8.6 Grafik

Grafikler, öğrenci performansındaki ilerleme ve değişimlerin gösterilmesinde en etkili ve verimli araçlardır. Önceki bölümlerde bahsetmiş olduğumuz gibi grafik iki bölümden oluşmaktadır. Birincisi başlama düzeyi evresi, ikincisi ise öğretim evresidir. Aşağıda grafik öğelerinin anlamları açıklanmıştır.

8.6.1 X Eksen: Grafikte başlama verisini ve öğretim verilerinin ne zaman alındığını göstermek için yatay eksen kullanılır. Yatay eksen eşit zaman aralıklarına bölünür. Yatay eksenindeki her bir aralık iki oturum arasında geçen zamanı belirtir.

8.6.2 Y Eksen: Öğretilmek istenen hedef davranışın yüzdelerle ifade edildiği dikey eksenidir. Dikey eksen 0-100 arasında 10 eşit parçaya bölünür. Böylelikle grafikteki en düşük değer %0, en yüksek değer %100 olur. Verilerin yorumlanması bölümünde yer verilen dönüştürme işlemlerinin sonucunda elde edilen yüzdeler bu eksen üzerinde gösterilir.

8.6.3 Orijin: Düşey eksen ile yatay eksenin kesiştiği nokta olan "0" noktasıdır.

8.6.4 Veri Noktaları: Veriyi grafikte göstermek için yatay eksenle ilgili olan zaman ile dikey eksenle ilgili olan zamana ait olan yüzdeler seçilerek uzantıları alınıp kesiştiği nokta işaretlenir. Bu işarete veri noktası denir.

8.6.5 Veri Yolu: Öğretim evresindeki veri noktalarını birleştirmek üzere çizilen düz çizgidir. Bir evreden diğerine geçerken veri yolu birleştirilmez.

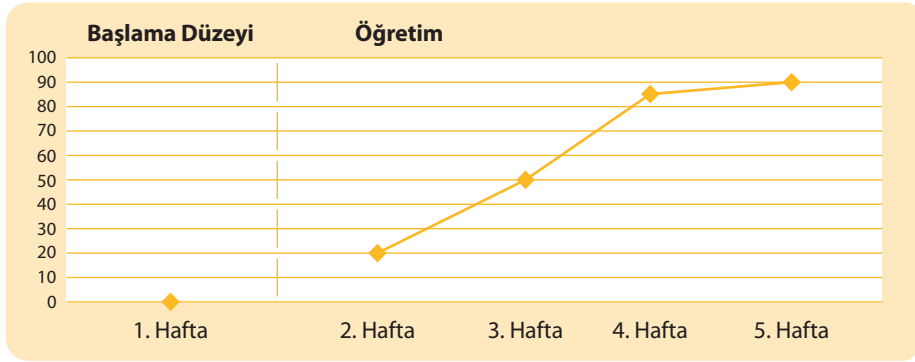
8.6.6 Evre Değişim Çizgisi: Yatay eksene çizilen dik çizgidir. Çizilen grafikte evre değişim çizgisi, başlama düzeyi ile öğretim evresini ayırmak için kullanılacaktır.

Örnek veri analizleri ve grafik aşağıdadır:

Üst geçit hazırlık becerileri veri analizleri:

1. Hafta: % 0, 2. Hafta: % 20, 3. Hafta: %50, 4. Hafta: % 88, 5. Hafta: %100

Üst Geçit Hazırlık Becerileri Grafiği

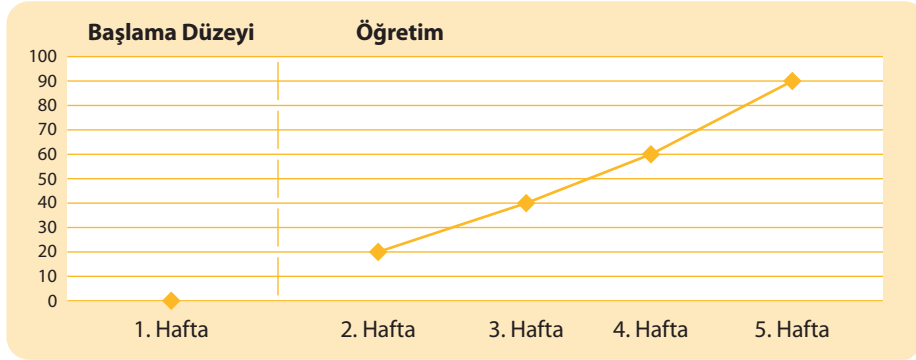
8.7 Grafiği Yorumlama

Topladığımız verilerle gerçekleştirdiğimiz uygulamanın işe yarayıp yaramadığını, uygulamada herhangi bir değişikliğe gerek olup olmadığını ortaya koymak üzere görsel ve grafiksel analiz yapılması gerekir. Verilerin eğilimini gözle ayırt edilebilecek kadar belirgin olması için görsel analiz yeterli olacaktır. Ancak görsel analizin yeterli olmayacağı durumlarda grafiksel analiz kullanılmalıdır. Grafiksel yaparken üç temel duruma ilişkin karar almak önemlidir.

- Verilerin kararlılığı
- Verilerin eğilimi
- Verilerin düzeyi

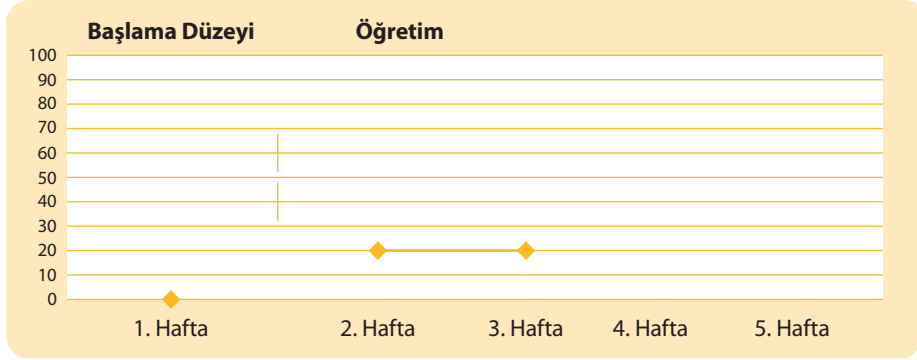
Buna göre aşağıdaki Grafik 1 ve Grafik 2'yi yorumlayalım.

Grafik 1- Yaya Geçidi Kullanarak Karşıdan Karşıya Geçme Becerisi

Grafik 1'de yaya geçidi kullanarak karşıdan karşıya geçme becerisinin başlama düzeyi ve öğretim sırasında değerlendirilmesi görülmektedir. Grafikte de görüldüğü gibi 1. haftadan sonra öğretime geçildiğinde öğrencinin becerilerinde istenen yönde gelişme olmuştur. Bu grafikte öğretimin etkili olduğu açıkça görülmektedir.

Grafik 2- Yaya Geçidi Kullanarak Karşıdan Karşıya Geçme Becerisi

Grafik 2'ye bakıldığında 1. haftadan sonra bir çıkış gözlenmekte ancak 2 ve 3. haftalarda öğrencinin performansında herhangi bir değişim olmamıştır. Öğretmenin aşağıdaki maddeleri acil olarak gözden geçirmesi gerekmektedir;

- Hedef davranışın uygunluğu
- Öğretim ortamı
- Öğretim materyali
- Öğretim yoğunluğu
- Öğretim Yöntemi
- Pekiştiriciler

Öğretmen gerekli uyarlamaları yaparak öğretime devam etmeli.

9. Öğretimi Planlama ve Yürütme

9.1. Pekiştirme

Bir davranışın ardından sunulan ve davranışın ileride tekrar sergilenme olasılığını artıran sürece pekiştirme denir.

9.1.1. Pekiştireç

Pekiştirme davranış kazandırmak, artırmak üzere kullanılan tekniğe verilen isimken pekiştireç bu süreçte kullanılan araçtır. Pekiştireçler oldukça bireyselleştirilmiş araçlardır. Şöyle ki, bir çocuk için pekiştirici etkisi olan herhangi bir durum, olay ya da sözel övgü bir başka çocuk için pekiştirici etki göstermeyebilir.

9.1.2. Pekiştireç Türleri

Gelişimsel yetersizliği olan çocukların eğitiminde etkili pekiştireçlerin belirlenmesi son derece önemlidir. Pekiştireçler davranıştan sonra sunulan ve davranışın tekrarlanma olasılığını artıran her türlü nesne, olay ve durum olabilir. Belirlenen pekiştireçlerin çocuğun motivasyonunu arttırdığından emin olunmalıdır. Pekiştireçlerin etkili olup olmadığını öğretim grafiklerinden rahatlıkla anlayabilirsiniz. Öğrenciniz için uygun ve etkili pekiştireci seçmelisiniz.

Pekiştireçler birincil ve ikincil pekiştireçler olmak üzere iki genel grupta toplanabilir. Birincil pekiştireçler yiyecek, içecek ve çocuğun fiziksel olarak rahatını sağlamaya yönelik (örneğin, uyku vb.) olan pekiştireçlerdir.

İkincil pekiştireçler ise sözel övgü, hoş giden bir nesnenin verilmesi, hoş giden bir etkinliği yapması için çocuğa izin verilmesi ya da sembol (marka, jeton, puan vb.) biriktirerek ileride hoş giden bir nesne ya da etkinlik ile değiş tokuş yapılması uygulamalarını içerir.

Birincil pekiştireçlerle bir süre çalıştıktan sonra ikincil pekiştireçlerin kullanımına geçilmelidir. İkincil pekiştireçlerin kendiliğinden pekiştirici etkileri yoktur; bu etki öğrenilerek kazanılır. Pekiştirici etkisini kazandırmak istediğiniz olay ya da nesne bir süreliğine birincil pekiştireçlerle birlikte sunulur ve çocuk bu durumu pekiştirici bulmaya başladıkça birincil pekiştireçler giderek daha az sunulur.

9.1.3. Öğrenciniz için Etkili Pekiştirme Nasıl Belirleyebilirsiniz?

- Öğrencinize sorarak kendisine sunulmasından hoşlandığı nesne, olay, durum ve ifadeleri belirtmesi istenebilir.
- Öğrenciniz okur-yazar ise pekiştirmeçlerin bulunduğu bir liste verilerek istediği pekiştirmeçleri işaretlemesini isteyebilirsiniz.

Öğrencinin yaşı ve işlevde bulunma düzeyi, öğretilmesi hedeflenen davranışlar ve bu davranışların sonuçlarının pekiştirici etkileri dikkate alınarak pekiştirmeçler belirlenmelidir. Hep aynı tür pekiştirmeç kullanmaktan kaçınmalısınız. Pekiştirmeçleri elinizden geldiği kadar çeşitlendirmelisiniz. Aynı pekiştirmeçleri kullanma yoluna giderseniz öğrencinizin pekiştirmeç karşı doğunluk geliştirmesine yol açabilirsiniz.

9.1.4. Pekiştirmeçin Ne Sıklıkla ve Nasıl Sunulacağını Belirleyin

Pekiştirmeçler ya sürekli sunulur ya da çocuğun performansına bağlı olarak giderek seyrekleştirilerek sunulur. Pekiştirmeç kullanımında ulaşılmak istenen nokta çocuğun davranışı sergilemesinin kendisi için pekiştirici olmasıdır. Örneğin, temel yaya becerilerini öğrencimize kazandırdığımızda kendi ihtiyaçlarını karşılayabilmek için bir araç olarak kullanabilirse bu beceriler pekiştirici özelliği taşıyacaktır.

Yeni bir davranışın öğretimi gerçekleştiriliyorsa bu durumda öğrencinizin sergilediği her doğru davranışı pekiştirmelisiniz. Bu uygulamaya sürekli pekiştirme denir. Sürekli pekiştirmenin öğretimin ilk başlarında tercih edilmesinin nedeni öğrencinin doğru tepkisinden hemen sonra sunularak öğrenciye yaptığının doğru olduğunu ifade edilmesi ve davranışının böylece şekillendirilmesidir. Öğrenci hedef davranışta ölçütü karşılar düzeye ulaştıkça pekiştirmeçler daha seyrek sunulmalıdır. Aşağıda pekiştirmeç ne sıklıkla ve ne nasıl sunulacağınıza ilişkin ipuçları sıralanmıştır:

- Uygulamanın başında öğrenciniz hedef davranışı her sergilediğinde pekiştirmeç sunun.
- Öğrenciniz ölçütü karşılamaya başlayınca pekiştirmeçleri daha seyrek sunun.
- Öğrencinize pekiştirmeç sunarken davranışı doğru yaptığını ifade edin (“Yaya geçidini kullanarak karşıdan karşıya geçtin”)
- Sunacağınız pekiştirmeçleri küçük miktarlardaki sürelerde sunun.
- Yiyecek, içecek türünde pekiştirmeçleri ikincil pekiştirmeçlerle birlikte sunun.

9.1.5. Sembol Pekiştirme Uygulama Basamakları

1. Kullanacağınız pekiştiricileri belirleyin: Öğretimin başarılı olmasında işe yarayacak türde pekiştiricilerin belirlenmesi çok büyük önem taşımaktadır. Sembol pekiştirme uygulaması için etkili pekiştiricileri belirleyin.

2. Sembol olarak ne kullanacağınızı belirleyin: Kendi başına anlamı olmayan kolayca taşınabilen ve saklanabilen her şeyi sembol pekiştirici olarak kullanabilirsiniz. Sembol pekiştirici olarak puantör kullanabilirsiniz (bkz. Resim 6).

Resim 6: Puantör

3. Sembol pekiştirme için kuralları belirleyin: Sembolleri hangi durumlarda vereceğinizi, nasıl dönüştürme yapacağınızı belirleyin.

4. Sembollerin değiştirileceği pekiştiricileri belirleyin: Öğrencinizin sembolleri kazandıkça değiş tokuş yapabilecekleri pekiştiricilerden bir havuz yapın. Bu pekiştirici havuzunu okuma yazması olan bireyler için yazılı olarak hazırlarken, okuma yazması olmayan bireyler için resimler kullanarak hazırlayın.

5. Sembol ve değiştirilecek pekiştiricilerin oranını belirleyin: Başlangıçta pekiştirici havuzunda yer alan pekiştiricilerin dönüşüm oranını küçük tutun. Böylece öğrencinize daha hızlı değiş tokuş yapabilme şansını vermiş olursunuz. Örneğin, başlangıçta beş sembol kazandığında dönüştürme fırsatı verebilirsiniz. İlerleyen zamanlarda öğrencinizin daha fazla sembol kazanmaya başladığında dönüştürme oranlarını yeniden gözden geçirip bu oranı yükseltebilirsiniz.

6. Öğrenci hedef davranışı sergiledikçe sembol verin: Artık sembol pekiştirme uygulamasını gerçekleştirmeye başlayabilirsiniz. Başlangıçta öğrenciniz hedef davranışı her sergilediğinde sembol verin (Bkz, Video Temel Yaya Becerilerinin Öğretimi). Sembolü verirken hangi davranışından dolayı kendisine sembol verdiğinizi belirtin ve mutlaka sembol pekiştireci bir davranışla ilişkilendirilmiş övgüyle birlikte verin. Örneğin, “Ali trafik ışıklarını kullanarak harika karşıdan karşıya geçtin ve 1 puan kazandın.” diyerek sembolü öğrenciye güler yüzlü bir biçimde verin. Eğer öğrenciniz sembol pekiştirece değer vermiyorsa öğretimin ilk başlarında sembollerin değerini artırmak amacıyla öğrencinize kazandığı sembollerle birlikte sevdiği küçük bir parça yiyecek verin. Öğrenciniz sembollere değer verdikçe yiyeceği geri çekin.

7. Hedef davranışta artma olup ölçüte yaklaştıkça sembol pekiştireçleri seyrekleştirin: Anımsayacağınız gibi pekiştireç sunma kurallarımızdan bir tanesi öğrenci ölçüte ulaştığında pekiştireçleri daha seyrek vermektir. Kazandırılan davranışın kalıcılığını sağlayabilmek için sembol pekiştirme uygulamasında da bu kuralı yaşama geçirmemiz gerekir. Bu noktada yapılabilecek bir başka uygulamada pekiştireçlerin sembol değerlerini artırmak olabilir. Örneğin, öğrenci 5 sembol kazandığında dönüştürme yapıyorsa bu sayıyı 10’a çıkartabilirsiniz.

8. Pekiştireç listenizi sıkça yenileyin: Pekiştirenlerde aşırı doygunluk yaratmamak ve öğrencinin motivasyonunu yüksek tutmak için pekiştirenlerinizi sıkça değiştirin. Pekiştireç listenize haftada bir yeni pekiştireçler ekleyin.

9. Kayıt tutun: Hedef davranışlara ilişkin öğretim öncesinde ve sonrasında veri toplayıp grafiksel analiz yapmanız öğrencinizde pekiştirmenin işe yarayıp yaramadığını belirlemek ve uygun karar vermek açısından önem taşımaktadır. Buna göre kullandığınız pekiştireçlerin etkili olup olmadığını anlayabilirsiniz.

9.2. Ayrık Denemelerle Öğretim

Temel yaya becerilerinin ön koşulu olan (renk adlandırma, trafik levhalarını adlandırma gibi) becerilerin öğretimi için ayrıık denemelerle öğretim kullanılır (bkz. Video Ön Koşul Becerilerinin Öğretimi Oturumu). Ayrık denemelerle öğretim süreci UTU ilkesi açısından analiz edildiğinde, davranış öncesinde (U) hedef uyararı ve ipucu sunma; (T) ortaya çıkan tepki; sonuç kısmında (U) ise, öğrencinin sunulan hedef uyararı ve ipucuna verdiği tepkiye karşı sunulan pekiştirme. Bir başka deyişle ayrıık denemeli öğretim; öğretmenin öğrenciye yönerge vermesi, öğrencinin yönergeye uygun tepkide bulunması ve öğrencinin tepkisine uygun olarak öğretmenin pekiştirme sunmasıdır. Bu sürece deneme denir ve bir denemenin ardından 2 - 3 saniye gibi kısa bir süre beklenerek diğer denemenin sunumuna geçilir. Bir oturumda çok sayıda deneme yapılır. Öğretiminizin uzunluğunu öğrencinizin dikkat süresine göre ayarlamamız öğretimin verimliliğini artıracaktır.

9.2.1. Ayrık Denemelerle Öğretim Oturumu

1. Deneme	U Öğretmen: "Sağını göster" Çocuğa fiziksel ipucu sağlar. ---2-3 saniye sonra diğer deneme başlar.---	T Öğrenci sağını gösterir.	U Öğretmen sembol pekiştirme verir.
2. Deneme	U Öğretmen: "Sağını göster" ---2-3 saniye sonra diğer deneme başlar.---	T Öğrenci sağını gösterir.	U Öğretmen Sembol Pekiştirme verir.
3. Deneme	U Öğretmen: "Solunu göster" ---2-3 saniye sonra diğer denemeye başlar---	T Öğrenci sağını gösterir.	U Öğretmen Sembol Pekiştirme verir.

---2-3 saniye sonra diğer deneme başlar.---

Ayrık denemelerle öğretimi, oluşturacağınız trafik parkında uygulayabilirsiniz. Öğretimi bu şekilde uygulamanız öğrencinizin öğrendiklerini genellemesini kolaylaştıracaktır. Ayrık denemelerle öğretim, özellikle yeni davranışların öğretim sürecinde güçlü bir uygulamadır.

9.3. İpucu

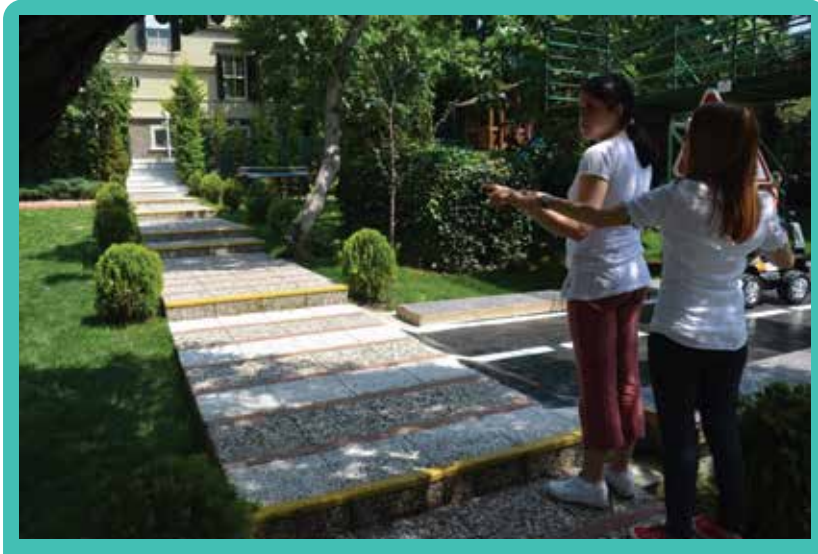
İpucu, hedef davranışın ortaya çıkma sıklığını arttırmaya yardımcı olması için sunulur. Yeni bir davranış öğretilirken, genellikle davranışı en sonunda kontrol eden uyarının (ya da ayırt edici uyarının) varlığında ortaya çıkan davranışın görülme sıklığını arttırmak için ipuçları (yardımcı uyarılar) kullanılır (Krantz, MacDuff ve McClannahan, 1993; Lovaas, Ackerman, Alexander, Firestone, Perkins, Young, Carr ve Newsom, 1981; Lovaas ve Smith, 1989).

9.4. İpucu Sunma ve İpucunu Geri Çekme

Temel yaya becerilerinin öğretiminde ipucu sunma ve ipucunu geri çekme öğretim yöntemi kullanılır. İpucu sunma aşamasında elle yönlendirme; ipucunu geri çekme aşamasında ise aşamalı yardım, uzamsal geri çekme, gölge olma ve mesafeyi artırma kullanılır (Birkan, 2011; Akgül, 2010; McClannahan ve Krantz 1999). Aşağıdaki bölümde ipucu sunma ve ipucunu geri çekme aşamaları ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

9.4.1. Elle Yönlendirme

Elle yönlendirme bir yanlışsız öğretim yöntemidir ve daima çocuğun arkasından uygulanır (McClannahan, MacDuff ve Krantz, 2009). Elle yönlendirme tüm hataları önlemese de, hata olasılığını en az düzeye indirir (bkz. Video Öğretim Aşamaları I). Hata olasılığını en az düzeyde tutmak çok önemlidir, çünkü hatalar ortaya çıkarsa, bazı çocuklar hatayı tekrar etmeyi öğrenirler ve bunun sonucunda doğru tepkileri öğretmek çok uzun zaman alabilir (Carr, Wilkinson, Blackman ve Mellvane, 2000; MacDuff ve diğ., 1993; McClannahan ve Krantz, 1999; McClannahan ve Krantz, 2010). Temel yaya becerilerinin öğretiminde başında elle yönlendirme kullanacağız (bkz. Resim 10).

Resim 10: Elle yönlendirme

9.4.2. İpucunu Geri Çekme

9.4.2.1 Aşamalı Yardım

Öğrencinin yeterliliği arttıkça, öğretmen aşamalı yardım kullanarak elle yönlendirmeyi geri çeker. Aşamalı yardım destek olan yetişkinin elleri hala öğrencinin omuzlarının üstünde olsa dahi bu yardım daha az seviyededir (bkz. Resim 11). Bu yöntem genellikle öğretmenlere oldukça yararlı bilgiler sağlar. Çocuğun el, kol ve vücut hareketlerine göre, öğretmen hızlı davranarak bir diğer adımda çocuğun doğru ya da yanlış bir tepkide bulunup bulunmayacağına karar verir ve yönlendirme yaparak hata yapmasını engeller ya da öğrencinin doğru tepkilerine izin vererek etkinliği daha az yardımla bağımsız olarak yapmasını destekler. Temel yaya becerilerini çok az yardımla yapabilir hale geldiğinde, öğretmen uzamsal geri-çekme kullanmalıdır.

9.4.2.2 Uzamsal Geri Çekme (Bkz Video İpucunu Geri Çekme Aşaması Oturum 1)

İlk aşamada öğrencinin eline yapılan hafif dokunuşlar, daha sonra dirseğine ve sonra da omzuna ya da sırtına doğru geri kayar (bkz. Resim12). Ancak eğer bir hata ortaya çıkarsa, öğretmen bir önceki ipucuna (Aşamalı yardım) geri dönmeli ve bu defa ipucuna çocuk bir kaç kez doğru tepki gösterinceye kadar devam edilmelidir (MacDuff ve diğ., 1993; McClannahan ve Krantz, 1999; McClannahan ve Krantz, 2010; Birkan, 2013).

Resim 11: Uzamsal geri çekme

9.4.2.3 Gölge Olma

Uzamsal geri çekmeyi gölge olma takip eder. Bu aşamada, ipucunu sunan kişinin elleri, çocuğun hareketlerini takip eder ancak ona dokunmaz (bkz. Resim 13). İlk başta, yetişkin çocuktan birkaç santimetre uzaklıkta gölge olabilir, eğer çocuğun tepkileri doğruysa, uzaklık giderek artırılır (bkz. Video İpucunu Geri Çekme Aşaması 2. Oturum). Yetişkin gölge olduğunda çocuk hata yapmıyorsa mesafe artırma zamanı gelmiştir.

Resim 12: Gölge Olma

9.4.2.4 Mesafeyi Azaltma

Öğretmen bu aşamaya geçtiğinde öğrenciyle olan mesafeyi giderek arttırmalıdır (bkz. Resim14). Bu mesafe artırımını öğretmen sabit bir noktada durup öğrenciye yönerge verdiğinde öğrencinin yönergeyi hiçbir müdahale olmadan tamamlamasına kadar devam etmelidir (bkz. Video İpucunu Geri Çekme Aşaması 3. Oturum).

Kademeli olarak aşamalı yardımdan, uzamsal geri çekmeye, ondan da gölge olmaya ve mesafeyi arttırmaya giden ipucu kullanma stratejilerine ipucu sunma ve ipucunu geri çekme ile öğretim ya da azalan ipucu ile öğretim olarak adlandırılmaktadır (Heckamom, Alber, Hooper ve Heward, 1998; Sidman ve Tailby, 1982).

Resim 13: Mesafeyi Azaltma

9.5. Genellemeyi Planlama

Öğrenciniz temel yaya becerilerinde %100 başarı gösterdiğinde genelleme basamağına geçebilirsiniz. Genelleme öğretilen bir becerinin başka ortamlarda, başka kişilerle ve başka materyalle de sergilenmesi anlamına gelir. Genelleme sadece bir alanda planlanacağı gibi (örn. kişiler arası), birkaç alanda da (örn. ortamlar arası ve materyaller arası) planlanabilir. Temel yaya becerilerinde genellemeyi başka ortamda gerçekleştirecek olmanız otomatik olarak genellemede başka materyaller kullanmanıza neden olacaktır (bkz. Video Genelleme Oturumu). Bu nedenle temel yaya becerilerinin genelleme oturumlarını iki farklı alanda; ortamlar arası ve materyaller arası şeklinde planlamalısınız. Örneğin genelleme oturumu bir başka trafik parkında veya herhangi bir trafik ışığı olan yerde gerçekleştirilebilir. Bu planlamaya öğrencinizin bireysel özelliklerine göre karar vermelisiniz. Karar verirken öncelikle öğrencinizin can güvenliğini dikkate almalısınız. Eğer öğrencinizin dışarıda bu beceriyi sergileyeceğinden emin değilseniz bir başka trafik parkında genellemeyi denemelisiniz. Gerçek ortamda trafik becerilerini kullanmayı planladıysanız ise, genelleme oturumunda öğrencinizin, hata yaptığında her an müdahale edebilecek şekilde arkasında durmalısınız. Genelleme oturumunda öğretmen trafik becerilerini kullanmayı olabildiğince doğal hale getirmelidir. Örneğin “Trafik ışıklarını kullanarak karşıya geç” yerine “Hadi ışıklardan karşıya geçip marketten dondurma alalım” önergesini tercih edilmeli. Öğrencinize karşıdan karşıya geçme öncesinde, sonrasında herhangi bir ipucu veya pekiştirici vermemelisiniz. Öğrencinizin doğru tepkileri için veri formunun ilgili alanlarına artı (+), tepkide bulunmaz ya da yanlış tepkide bulunursa ilgili alana eksi (-) işareti koymalısınız. Genellemede öğrenciniz %100 başarı gösterirse başka bir genelleme oturumu planlayın. Başarısız olduğu takdirde öğretim aşamasına geri dönmelisiniz.

10. Bireyselleştirilmiş Öğretim Planı

Bireyselleştirilmiş öğretim planı (BÖP) öğrencimize kazandırmak istediğimiz hedef becerinin öğretiminin ayrıntılı bir şekilde planlanmasıdır. BÖP yazımıyla öğretimle ilgili tüm detaylar açık ve yazılı bir hale getirilecektir. BÖP yazımını tamamladıktan sonra başlama düzeyi verisi olarak öğretime başlayabilirsiniz. BÖP öğeleri;

- Hedef Davranış
- Davranışın Tanımlanması
- Davranışsal Amaç
- Davranışın Ölçümü
- Öğretim Yöntemi
- Genelleme
- Aile Onayı
- Programın Sonlandırılma Nedeni

Aşağıda Temel yaya becerileri öğretiminin BÖP'ü Ek1 ve Ek2'de verilmiştir.

EK-1 Bireyselleştirilmiş Öğretim Programı

Öğrenci Adı :

Başlama tarihi :

Hedef Davranış: Üst Geçit/ Yaya Geçidi/ Trafik Işığı Kullanarak Karşıya Geçme Hazırlık Becerileri

Davranışın Tanımı: Öğrenci, trafik parkında, istenildiğinde sağını/solunu/kırmızı ışığı/yeşil ışığı/yaya geçidi işaretini/trafik ışığı işaretini/üst geçit işaretini ve yolun ortasını yardım almadan 5 saniye içinde gösterir.

Davranışsal Amaç:

- Öğrenci trafik ışıklarının yanına gidilip “..... rengi göster” yönergesi verildiğinde %100 doğrulukta göstermesi istenen rengi gösterir.
- Öğrenci trafik parkında “Yolun ortasına git” yönergesi verildiğinde %100 doğrulukta yolun ortasına gider.
- Öğrenci sorulduğunda sağ tarafını ve sol tarafını %100 doğrulukta gösterir.
- Öğrenci trafik parkında “..... işaretini göster” yönergesi verildiğinde trafik ışığı, yaya geçidi ve üst geçit işaretini % 100 doğrulukta gösterir.

Davranışın Ölçümü: Olay kaydı kullanılır.

Eğitimci, öğrencinin ..... göstermesini istediğinde, öğrencinin tepkileri doğru ya da yanlış olarak kaydedilir. İpucu almadan ortaya çıkan tepkiler doğru olarak kaydedilirken ipuçlu tepkiler, yanlış tepkide bulunma ya da tepkide bulunmama yanlış olarak kaydedilir. Veriler doğru tepki yüzdesi olarak grafiğe aktarılır.

Genelleme: Öğretim yapıldıktan ve %100 performansa ulaştıktan sonra genelleme verisi alınmaktadır. Genelleme, öğretim yapılmayan farklı bir ortam olarak planlanmıştır. Öğretmen, öğrenciye “..... göster” yönergesini verir. Doğru tepkiler için bireyselleştirilmiş motivasyon sistemini kullanır. Yanlış tepkiler ya da tepkide bulunmama durumlarında ise bir sonraki denemeye geçilir.

Öğretim Yöntemi: Ayrık Denemelerle Öğretim

Öntest: Öğretime başlanmadan önce öntest verisi alınır. Eğitimci ve öğrenci trafik parkına gider. Eğitimci, “..... göster” yönergesini verir ve öğrencinin tepkide bulunması için bekler. Öğrencinin tepkileri doğru ya da yanlış olarak kaydedilir. Doğru tepkiler bireysel motivasyon sistemi ile pekiştirilir. Yanlış tepkiler için ise ipucu kullanılmaz ve bir sonraki denemeye geçilir.

Öğretim: Ayrık Denemeli Öğretim

Eğitimci ve öğrenci trafik parkına gider. Eğitimci, öğrenciye “..... göster” yönergelerini verir. Öğrenci ipucu olmadan doğru tepkide bulunursa, davranışla ilişkilendirilmiş övgü kullanılır ve puan verilir. Öğretmen, öğrencinin hata yapmasına fırsat vermeden, fiziki ipucu kullanır. Eğitimci, ipuçlu tepkiler için sadece sözel övgü kullanır, puan vermez. İpuçlu tepkilerin hemen ardından, ipuçsuz tepki ortaya çıkana kadar öğretime devam edilir. Bağımsız tepkinin hemen ardından eğitimci, öğrenciye bildiği başka sorular sorar. Örneğin “Bugün günlerden ne?”, “Tişörtün ne renk?” gibi. Bu yönergelerin ardından eğitimci tekrar hedef beceri yönergeleri verir ve öğrenci doğru tepkide bulunursa, davranışla ilişkilendirilmiş övgü kullanılır ve puan verilir. Yanlış tepkide bulunursa süreç aynı şekilde tekrar edilir.

Aile Onayı: Bu bireyselleştirilmiş yazılı öğretim programını gözden geçirdim ve uygulama yöntemleri bana anlatıldı. Programın potansiyel faydalarına ilişkin açıklamalar ile birlikte olası riskler ve rahatsızlıklara ilişkin açıklamalarla da bilgilendirildim. Uygulanması için verdiğim onayı herhangi bir anda çekebileceğimi ve onayımı çekmem durumunda programın hemen sonlandırılacağını bilerek yukarıda tanımlanan uygulama yöntemleriyle bu programın uygulanmasını onaylıyorum.

Velinin imzası

Tarih

PROGRAMIN SONLANDIRILMA NEDENİ:

- Öğrenci programın hedefini karşıladı.
- Davranış uygun seviyede sürdürüldü.
- Öntest ve başlama düzeyi verileri öğrencinin bu programa ihtiyacı olmadığını gösterdi.
- Program istenilen sonucu sağlanamadı ve yerine başka program konulacak.
- Program geçici olarak _____ 'e kadar sonlandırıldı.
- Diğer (tanımlayıcı)

EK-2 Bireyselleştirilmiş Öğretim Programı

Öğrenci Adı :

Başlama Tarihi :

Hedef Davranış: Temel Yaya Becerileri

Davranışın Tanımı:

Üst Geçit Kullanarak Karşıya Geçme: Üst geçit kullanarak karşıya geçme öğrencinin bir üst geçide doğru yürümesi; a) Üst geçidin sağ tarafını kullanarak merdivenlerin sağından çıkması, b) Kenarlara yaklaşmadan ve duraksamadan sağ taraftan yürümesi ve c) Merdivenlerin sağından inmesi olarak tanımlanır.

Yaya Geçidi Karşıdan Karşıya Geçme: Karşıdan karşıya geçme öğrencinin: a) Bir yaya geçidine doğru yürümesi, b) Yola inmeden önce yaya geçidinin sağında durması, c) Önce sola, sonra sağa ve daha sonra tekrar sola bakıp yolu kontrol etmesi, d) Araç gelmiyorsa veya çok uzak mesafedeyse yolda dik olarak yaya geçidinin sağından yürümesi, e) Yolun ortasına geldiğinde tekrar sağa bakması, f) Yaya geçidi çizgileri üzerinden, koşmadan, hızlı adımlarla yaya geçidinin sağından yürümesi olarak tanımlanır.

Trafik Işığı Kullanarak Karşıdan Karşıya Geçme: Karşıdan karşıya geçme öğrencinin: a) Trafik lambalarının olduğu yaya geçidine gelip, yol kenarına iki adım mesafede durması, b) Trafik ışığına bakması, kaldırımın üzerinde durması, c) Kırmızı yanıyorsa beklemesi, d) Yeşil ışık yandığında önce sola, sonra sağa, sonra tekrar sola bakarak arabalar durmuşsa sağdan yürüyüp, yolun ortasına gelince tekrar sağa bakarak karşıdan karşıya geçmesi olarak tanımlanır.

Davranışsal Amaç:

- Öğrenci, “Trafik ışıklarını kullanarak karşıdan karşıya geç” yönergesi verildiğinde trafik ışıklarını kullanarak % 100 doğrulukta karşıdan karşıya geçer.
- Öğrenci, “Üst geçit kullanarak karşıdan karşıya geç” yönergesi verildiğinde üst geçidi kullanarak % 100 doğrulukta karşıdan karşıya geçer.
- Öğrenci, “Yaya geçidi kullanarak karşıdan karşıya geç” yönergesi verildiğinde yaya geçidini kullanarak % 100 doğrulukta karşıdan karşıya geçer.

Davranışın Ölümü: Öğrenci ve eğitimci, trafik parkında belli bir noktaya giderler. Eğitimci, öğrenciye üst geçidi/yaya geçidini/trafik ışıklarını kullanarak karşıdan karşıya geçmesi için yönerge verir. Öğrencinin ipucu olmaksızın bağımsız olarak sırasıyla tamamladığı her bir basamak doğru olarak kaydedilir. Tamamlanmamış, yanlış tamamlanmış ya da ipucu sunulmasının ardından tamamlanmış tepkiler ise yanlış olarak kaydedilir. Veriler doğru tepki yüzdesi olarak grafiğe aktarılır.

Genelleme: Öğretim yapıldıktan ve %100 performansa ulaştıktan sonra genelleme verisi alınmaktadır. Genelleme, öğretim yapılmayan farklı bir ortam olarak planlanmıştır. Eğitimci, öğrencinin arkasında durarak gerçek ortamda bulunan alanlara gider. Eğitimci, yönerge vermez. Öğrencinin tepkide bulunmasını bekler. Beceri doğru şekilde tamamlanırsa, öğretmen sözel övgü kullanır. Tepkide bulunmama ya da yanlış tepkide bulunma durumunda değerlendirme sonlandırılır. Eğitimci, öğrencinin can güvenliği açısından her an müdahale edebileceği konumda durur.

Öntest: Öğretime başlanmadan önce öntest verisi alınır. Eğitimci ve öğrenci trafik parkına gider. Eğitimci, “..... kullan” yönergesini verir ve öğrencinin tepkide bulunması için bekler. Öğrencinin tepkileri doğru ya da yanlış olarak kaydedilir. Doğru tepkiler bireysel motivasyon sistemi ile pekiştirilir. Yanlış tepkiler için ise ipucu kullanılmaz ve bir sonraki beceriye geçilir.

Öğretim Yöntemi: İpucu Sunma ve Geri Çekme ile Öğretim

Eğitimci ve öğrenci trafik parkını görebileceği bir alana gider. Eğitimci, “..... kullanarak karşıdan karşıya geç” yönergesini verir ve öğrencinin arkasına geçerek harekete geçmesini bekler. Doğru tepkiler için eğitimci davranışla ilişkilendirilmiş övgü kullanır ve puantör sistemini kullanarak ödüllendirme yapar. Örneğin “Sağına baktın süpersin”, der ve puan verir. Öğrenci, 3 saniye içinde tepkide bulunmaz ya da yanlış tepkide bulunursa eğitimci, fiziksel yardım kullanır. İpucu sunulan tepkiler için ödüllendirme yapılmaz. İpucu sunma aşamasında elle yönlendirme; ipucunu geri çekme aşamasında ise aşamalı yardım, uzamsal geri çekme, gölge olma ve mesafeyi artırma kullanılır. Elle yönlendirme öğrencinin arkasından uygulanır ve tüm hataları önlemese de hata olasılığını en az düzeye indirir. Eğitimci, aşamalı yardım kullanarak elle yönlendirmeyi geri çeker. Aşamalı yardımda eğitimcinin eli, öğrencinin omuzlarının üstünde olsa dahi bu yardım düşük seviyededir. Eğitimci, öğrencinin doğru ya da yanlış bir tepkide bulunup bulunmayacağına karar verir ve yönlendirme yaparak hata yapmasını engeller ya da öğrencinin doğru tepkilerine izin vererek etkinliği daha az yardımla bağımsız olarak yapmasını destekler. Öğrenci temel veya becerilerini çok az yardımla yapabilir hale geldiğinde, öğretmen uzamsal geri-çekme kullanılır. Ancak eğer bir hata ortaya çıkarsa, eğitimci bir önceki ipucuna (Aşamalı yardım) geri dönmeli ve bu defa ipucuna öğrenci bir kaç kez doğru tepki verinceye kadar öğretime devam edilmelidir. Uzamsal geri çekmeyi gölge olma takip eder. Bu aşamada, ipucunu sunan kişinin elleri, öğrencinin hareketlerini takip eder ancak ona dokunmaz. İlk başta, yetişkin öğrenciden bir kaç santimetre uzaklıkta gölge olabilir, eğer öğrencinin tepkileri doğruysa, uzaklık giderek arttırılır. Yetişkin gölge olduğunda öğrenci hata yapmıyorsa mesafeyi artırma zamanı gelmiştir.

Mesafe artırımı eğitimci sabit bir noktada durup öğrenciye yönerge verdiğinde öğrencinin yönergeyi hiçbir müdahale olmadan tamamlamasına kadar devam etmelidir.

Aile Onayı: Bu bireyselleştirilmiş yazılı öğretim programını gözden geçirdim ve uygulama yöntemleri bana anlatıldı. Programın potansiyel faydalarına ilişkin açıklamalar ile birlikte olası riskler ve rahatsızlıklara ilişkin açıklamalarla da bilgilendirildim. Uygulanması için verdiğim onayı herhangi bir anda çekebileceğimi ve onayımı çekmem durumunda programın hemen sonlandırılacağını bilerek yukarıda tanımlanan uygulama yöntemleriyle bu programın uygulanmasını onaylıyorum.

Velinin imzası

Tarih

PROGRAMIN SONLANDIRILMA NEDENİ:

- Öğrenci programın hedefini karşıladı.
- Davranış uygun seviyede sürdürüldü.
- Öntest ve başlama düzeyi verileri öğrencinin bu programa ihtiyacı olmadığını gösterdi.
- Program istenilen sonucu sağlanamadı ve yerine başka program konulacak.
- Program geçici olarak _____ 'e kadar sonlandırıldı.
- Diğer (tanımlayıcı)

KAYNAKÇA

- Batu, S., Ergenekon, Y., Erbaş, D. ve Akmanoğlu, N. (2004). "Teaching Pedestrian Skills to Individuals with Developmental Disabilities," *Journal of Behavioral Education* 13, 147-164
- Akgül, H.(2010). Otizmli çocuklara fotoğraflı etkinlik çizelgesi takip etme becerisi kazandırma. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Birkan, B.(2013). Etkinlik Çizelgeleri: Otizmli Çocuklara Bağımsızlık, Sosyal Etkileşim ve Seçim Yapmayı Kazandırma, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 14(1), 61-76.
- Birkan, B.(2011). Otizmli çocuklara konuşma becerilerinin öğretimi: Replikli öğretim. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 12(1), 57-69.
- Carr, D., Wilkinson, K.M., Blackman, D., & McIlvane, W.J. (2000). Equivalence classes in individuals with minimal verbal repertoires. *Journal of the Experimental Analysis of Behavior*, 74, 101-114.
- Heckamon, K.A., Alber, S., Hooper, S., & Heward, W.L (1998). A comparison of least-to-most prompts and progressive time delay on the disruptive behavior of students with autism. *Journal of Behavioral Education*. 8, 171-201.
- Kırcaali-İftar, G. & Tekin, E. (1997). Tek-denekli araştırma yöntemleri. Ankara: Türk Psikologlar Derneği.
- Krantz, P.J., MacDuff, M.T., & McClannahan, L.E. (1993). Programming participation in family activities for children with autism: Parents' use of photographic activity schedules. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 26, 137-138.
- Lovaas, O.I., Ackerman, A., Alexander, D., Firestone, P., Perkins, M., Young, D.B., Carr, E.G., & Newsom, C. (1981). *Teaching developmentally disabled children: The ME book*. Austin, TX: PROED.

- Lovaas, O.I., & Smith, T. (1989). A comprehensive behavioral theory of autistic children: Paradigm for research and treatment. *Journal of Behavior Therapy and Experimental Psychiatry*, 20, 17-29.
- McCannahan, L.E., & Krantz, P.J. (1999). *Activity schedules for children with autism: Teaching independent behavior*. Bethesda, MD: Woodbine House.
- McClannahan, L. E., & Krantz, P. J. (2010). Otizmlı çocukların eğitiminde etkinlik çizelgelerinin kullanımı.(Çev. B.Birkan) İstanbul: Sistem Yayıncılık. (Orjinal eserin yayın tarihi 1999)
- McClannahan, L.E., MacDuff, G.S., & Krantz, P.J. (2009). Activity schedule for adults with autism spectrum disorder. P. Reed (Eds.) *Behavioral theories and intervention for autism*. Nova Science Publishers, Inc. New York.
- MacDuff, G.S., Krantz, P.J., & McClannahan, L.E. (1993). Teaching children with autism in use photographic activity schedules: Maintenance and generalization of complex response chains. *Journal of Applied Behavior Analysis*, 26, 89-95.
- Özyürek, M. (2004). *Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı: Temelleri ve Geliştirilmesi*, Kök Yayıncılık, Ankara.
- Sidman, M., & Tailby, W. (1982). Conditional discrimination vs. matching to sample: An expansion of the testing paradigm. *Journal of the Experimental Analysis of Behavior*, 37, 5-22.
- Tekin, E. & Kırcaali-İftar, G. (2006). *Özel eğitimde yanlışsız öğretim yöntemleri* Nobel Yayıncılık, 3.Baskı, Ankara.
- Vuran, S. & Sönmez, M.(2008). Sosyal Geçerlik Kavramı ve Türkiye’de Özel Eğitim Alanında Yürütülen Lisansüstü Tezlerde Sosyal Geçerliğin Değerlendirilmesi, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi, 9(1), 55-65.
- <http://www.tohumotizmportali.org> (Edinim tarihi: 01/06/2014)

Bu Proje Avrupa Birliği ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından finanse edilmektedir.

**TRAFİKTE HEP BİRLİKTE FARK EDELİM!
SORUMLULUKLARIMIZI BİLELİM, OTİZMLİ VE ZİHİNSEL
YETERSİZLİĞİ OLAN ÇOCUKLARIMIZIN TRAFİKTE
OLDUĞUNU UNUTMAYALIM.**

Proje No : TR2009/0135.01-04/169 Bu Proje, Tohum Türkiye Otizm Erken Tanı ve Eğitim Vakfı tarafından, Zihinsel Yetersiz Çocukları Yetiştirme ve Koruma Vakfı (ZİÇEV) ortaklığıyla yürütülmektedir.

Bu yayını Avrupa Birliği'nin yardımıyla hazırlanmıştır. Bu yayının içeriğinden yalnızca hazırlayan, Tohum Otizm Vakfı ve ortağı olan ZİÇEV sorumlu olup, herhangi bir şekilde AB'nin görüşlerini yansıttığı şeklinde yorumlanamaz.

www.tohumotizm.org.tr

info@tohumotizm.org.tr

Tel: 0212 244 75 00